

УДК 159.9.072

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2025.4.4>**Олександр ГУРА**

доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи, Запорізький національний університет,

guru.olexandr@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6720-2481

Тетяна ГУРА

доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради,

tatianagura16@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4770-6863

ОСОБЛИВОСТІ РОЛЬОВОЇ ДЕЦЕНТРАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПОЗИЦІЙНОГО АНАЛІЗУ КОНТЕКСТУ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті здійснюється аналіз особливостей рольової децентрації як інструменту позиційного аналізу контексту соціальної взаємодії. Здійснений аналіз розуміння сутності децентрації з позиції інтраперсонального та інтерперсонального підходів дали підстави стверджувати, що децентрація: 1) є балансним механізмом егоцентризму особистості; універсальною, інтегративною психічною властивістю, яка визначає особливості сприйняття людиною самої себе та інших людей, сутністю якої є здатність перейти на позицію іншої людини; 2) як психічне явище характеризується динамічністю, етапністю свого розвитку – від відсутності як такої до часткової, ситуативної, нестійкої і тотальної, стійкої; 3) визначає особливості психічного розвитку особистості на всіх етапах онтогенезу людини – від народження до смерті; 4) є критерієм психічного здоров'я особистості. Децентрація за своєю структурою містить когнітивний, емотивний, поведінковий та ціннісний компоненти; виявляється у чотирьох інтраперсональних формах та інтерперсональній формі – рольовій децентрації як здатності змінити власну рольову (гендерну, вікову, статусну, етнічну, ідеологічну та професійну) позицію і стати на позицію – роль іншої людини – партнера по взаємодії, спілкуванню. Як складне психічне явище децентрація виявляється як: психічний процес – децентрування, психічний стан – децентрованість та психічна властивість особистості – децентричність, що виявляється на чотирьох рівнях розвитку: від егоцентричності особистості до децентричності як професійної якості фахівців.

Результати емпіричного дослідження рольової децентрації майбутніх фахівців соціально-гуманітарної сфери, для яких децентричність є однією з провідних професійних якостей, що забезпечують успішність їхньої професійної діяльності, засвідчили про її недостатній рівень розвитку та важливість актуалізації рефлексивних механізмів у процесі аналізу контексту соціальної взаємодії.

Ключові слова: децентрація, егоцентризм, рольова децентрація, соціальна перцепція, рефлексія.

Oleksandr Gura, Tetiana Gura. FEATURES OF ROLE DECENTRATION AS A TOOL FOR POSITION ANALYSIS OF THE CONTEXT OF SOCIAL INTERACTION

The article analyzes the features of role decentration as a tool for positional analysis of the context of social interaction. The analysis of understanding the essence of decentration from the standpoint of intrapersonal and interpersonal approaches gave grounds to assert that decentration: 1) is a balancing mechanism for the egocentrism of the individual; a universal, integrative mental property that determines the features of a person's perception of himself and other people, the essence of which is the ability to switch to the position of another person; 2) as a mental phenomenon, it is characterized by dynamism, the stages of its development – from absence as such to partial, situational, unstable and total, stable; 3) determines the features of the mental development of the individual at all stages of human ontogenesis – from birth to death; 4) is a criterion of the mental health of the individual. Decentration in its structure contains cognitive, emotional, behavioral and value components; manifests itself in four intrapersonal forms and an interpersonal form – role decentration as the ability of an individual to change his own role (gender, age, status, ethnicity, ideological and professional) position and take on the position – the role of another person – a partner in interaction, communication. As a complex mental phenomenon, decentration manifests itself as: a mental process – decentration, a mental state – decentration and a mental property of the individual – decentration, which manifests itself at four levels of development: from egocentricity of the individual to decentration as a professional quality of specialists. The results of an empirical study of the role decentration of future specialists in the social and humanitarian sphere, for whom decentration is one of the leading professional qualities that ensure the success of their professional activities, indicated its insufficient level of development and the importance of actualizing reflexive mechanisms in the process of analyzing the context of social interaction.

Key words: decentration, egocentrism, role decentration, social perception, reflection.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасної психологічної науки у контексті вивчення соціальної взаємодії, міжособистісної комунікації, механізмів вза-

єморозуміння між людьми як в аспекті їхньої життєдіяльності загалом, так і професійної діяльності зокрема, є вивчення інструментів позиційного аналізу змісту соціальної

взаємодії. Одним із таких психологічних механізмів є рольова децентрація, що забезпечує здатність людини виокремити свою власну позицію від позиції іншої особи та скординувати їх для подальшої взаємодії. Саме децентрація, як зазначають дослідники [1; 3; 4; 10; 12], є тим механізмом, що забезпечує ефективність професійної діяльності фахівців соціально-гуманітарної сфери, в якій міжособистісна комунікація є її головним змістом. Відтак, децентрація стає професійною якістю фахівців, а її розвиток набуває особливого значення у процесі їхньої професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням децентрації як особливого психічного явища присвятили свої праці українські та зарубіжні вчені, а саме, – у контексті: вивчення мислення, метакогнітивних процесів (М. Смульсон [11], А. Bernstein, Н. Yuval, К. Shepherd [15] та ін.) та механізмів соціальної перцепції (А. Polkowska [24] та ін.); розвитку децентрації в онтогенезі людини взагалі та на різних етапах онтогенезу зокрема (К. Васюк [2], І. Коваленко-Кобилянська [6], С. Кузікова, Т. Щербак [7], К. Скороходько [10], О. Чекстере [13], М. Donaldson [17] та ін.); особливостей децентрації при психічних розладах особистості (Dimaggio G., Carcione A., Nicolo G. [16], Lin Guo [22] та ін.); професійного розвитку майбутніх фахівців (Бабатіна С.І., Юзюк В.В. [1] та ін.). Проте, до тепер залишається недостатньо вивченим питання визначення особливостей рольової децентрації суб'єктів соціальної взаємодії як у теоретичному, так і прикладному аспектах, що вимагає окремих наукових розвідок.

Отже, **мета** дослідження полягає у особливостей рольової децентрації як інструменту позиційного аналізу контексту соціальної взаємодії.

Ураховуючи те, що дослідження самого явища децентрації неможливе поза його дихотомічного розгляду з явищем егоцентризму, важливо підкреслити, що у сучасній психологічній науці виокремлюються декілька підходів до розуміння їх сутності. По-перше, – це інтраперсональний або психофункціональний підхід, до якого, на нашу думку, доцільно віднести когнітивну теорію Ж. Піаже та психодинамічну теорію (класичний психоаналіз і неофрейдизм) З. Фрейда, Х. Кохута, Х. Хартманна та ін., в яких первинно під егоцентризмом розуміється окрема універсальна функція внутрішнього психічного світу індивіда, що зумовлює його інтернальний психічний розвиток, а децентрація визначається його дихотомією, баланським механізмом подолання.

Так, у концепції Ж. Піаже егоцентризм розуміється як інтегративна властивість мислення та мови людини, що виявляється у її нездатності здійснити координацію і зміну пізнавальних позицій [23]. Децентрація ж навпаки є такою інтегральною властивістю особистості, яка відображає здатність людини змінювати власну розумову позицію, координувати різні точки зору (Ж. Піаже [23], М. Donaldson [17], Ж.Н. Flavell [19]). Як зазначав Ж. Піаже, егоцентризм відносно децентрації є менш досконалою, але базовою позицією; перехід від егоцентризму до децентрації характеризує пізнання на всіх рівнях розвитку. Відтак, закон розвитку за Ж. Піаже і полягає у тому, що з розвитком інтелекту поступово когнітивний егоцентризм змінюється на когнітивну децентрацію – здатність вільно здійснювати перехід від однієї точки зору до іншої як у буквальному, так і переносному смислі [23].

Згідно з положеннями психодинамічної теорією З. Фрейда, А. Фрейд, Х. Кохута, Х. Хартманна та ін. під егоцентризмом розуміється властивість підсвідомого людини, що характеризується домінуванням нарцистичного (спрямованого на себе) компоненту. У розумінні сучасних дослідників, які продовжують зазначені наукові традиції, децентрація визначається як здатність особистості вийти за межі власного безпосереднього досвіду, тим самим змінюючи саму природу цього досвіду; як здатність зміщувати емпіричну перспективу з власного суб'єктивного досвіду на цей досвід, і ця здатність є фундаментальною для людського буття [15]. У такому контексті вона визначає психічне здоров'я людини [16]; обслуговується трьома взаємопов'язаними метакогнітивними процесами: метаусвідомленням, деідентифікацією з внутрішнім досвідом і зниженою реактивністю на зміст думок [15]; є інструментом подолання захисних механізмів психіки [6].

По-друге, – це інтерперсональний або соціально-психологічний підхід до розуміння сутності егоцентризму та децентрації: автори диспозиційної теорії (Р. Кеттел, Г. Олпорт) та теорії ролей (Ч.Х. Кулі, Дж.С. Мід, Г. Блумер), визначають пріоритетну роль феномену егоцентризму у становленні соціальної ідентичності, соціальної сутності особистості, у розвитку міжособистісного спілкування та взаємодії. Децентрація як баланський механізм егоцентризму є тією властивістю особистості, що зумовлює її соціальну перцепцію, є механізмом сприйняття інших людей у ситуації їхньої взаємодії. Вона є важливим механізмом і компонентом спілкування, пов'язаним із розвитком мислення й уявлення, які, у свою

чергу, забезпечують здатність уявляти себе на місці іншого та координувати різні позиції [7].

Як зазначає А. Polkowska, у соціальній взаємодії децентрація є здатністю приймати перспективу іншої людини, оцінювати власну поведінку з точки зору інших, узгоджувати різні перспективи (свою і чужу) і модифікувати свою поведінку відповідно до можливих наслідків для інших людей [24].

Поряд з ідентифікацією, емпатією та каузальною атрибуцією децентрація є базовим механізмом соціальної перцепції, що визначає здатність індивіда змінити власну рольову позицію та стати на позицію іншого.

Поєднуючи ідеї когнітивної психології, інтраперсонального підходу у розумінні сутності децентрації як окремої метакогніції, та інтерперсонального підходу, теорії спільного прийняття рішень, М. Смільсон зазначає, що у ситуаціях інтелектуальної взаємодії, спільного прийняття рішення, так само як і при аналізі підґрунтя власних виборів, принципового значення набуває інтелектуальна децентрація [11]. Інтелектуальна децентрація передбачає, що людина починає розуміти: на будь-яку проблему існує не тільки її власна, але й інша (і друга, і третя, і т.д.) точка зору, і ці точки зору можна і потрібно зрозуміти. Не обов'язково приймати, погоджуватись, але, зрозумівши протилежну (іншу) точку зору, людина збагачує свою. Вона може дотримуватися її й далі, але інтелектуальна децентрація збагачує і підсилює власну точку зору, робить її об'ємнішою і переконливішою [11].

Відтак, узагальнення наукових поглядів щодо розуміння сутності децентрації у зарубіжній і вітчизняній психологічній науці дає підстави стверджувати, про таке: 1) децентрація є універсальною, інтегративною психічною властивістю, яка визначає особливості сприйняття людиною самої себе та інших людей, сутністю якої є здатність перейти на позицію іншої людини; 2) як психічне явище характеризується динамічністю, етапністю свого розвитку – від відсутності як такої до часткової, ситуативної, нестійкої і тотальної, стійкої; 3) визначає особливості психічного розвитку особистості на всіх етапах онтогенезу людини – від народження до смерті; 4) є критерієм психічного здоров'я особистості.

Структура децентрації як особистісної властивості, як нами зазначено у попередніх дослідженнях [4], є єдністю чотирьох компонентів: 1) когнітивного – як координація і зміна мисленнєвої позиції особистості; 2) емотивного – як сприйняття почуттів іншого та координація власного емоційного

стану відповідно до емоцій і почуттів партнера із взаємодії; 3) поведінкового – як сприймання особливостей поведінки іншої людини і координація власних поведінкових реакцій згідно з поведінковою позицією партнера; 4) ціннісного – як сприймання поглядів, цінностей, прагнень іншої людини і відповідна координація власних ціннісних орієнтирів.

Відповідно, доцільно виокремити чотири інтраперсональні форми децентрації: когнітивну (мисленнєву), емоційну, поведінкову та моральну (здатність особистості поставитися до індивідуальних і соціальних норм, оцінювати їх з погляду інтересів конкретних людей) та інтерперсональну форму децентрації – рольову децентрацію як здатність особистості змінити власну рольову (гендерну, вікову, статусну, етнічну, ідеологічну та професійну) позицію і стати на позицію – роль іншої людини – партнера по взаємодії, спілкуванню.

Виходячи з методології триєдності психічних явищ (психічні процеси, психічні стани та психічні властивості), децентрація має розглядатись як: 1) децентрування – особливий психічний процес зміни мисленнєвої, емоційної, поведінкової, ціннісної та рольової позиції особистості, що характеризується стадіальністю, розгортається із часом; 2) децентрованість як особливий психічний стан – відносно статичний момент у психіці індивіда, що визначає загальну характеристику когнітивних, емоційних, поведінкових та ціннісних аспектів психіки у певний, відносно обмежений час та виявляється у нецентрованості, незосередженості особистості на власному Я та 3) децентричність як особлива психічна властивість особистості, усталений прояв психіки індивіда, закріплений та повторюваний в структурі його особистості. Залежно від стійкості та частоти прояву, децентричність як особистісна властивість може бути диференційована на ситуативну (не є усталеною властивістю, виявляється у деяких умовах час від часу й провокується певними ситуаціями) та особистісну (є усталеною властивістю й проявляється незалежно від зовнішніх умов).

Децентричність, на нашу думку, може виявлятися на декількох рівнях розвитку залежно від ступеня її усвідомленості суб'єктом та його здатності виділити власну позицію й позицію партнера та координувати їх.

Так, на першому рівні свого розвитку (нульовий рівень) децентричність не проявляється як така, характеризується своєю дихотомічною властивістю – *егоцентричністю особистості*, що визначається її нездатністю

виділити власну позицію, точку зору і скоординувати її з позицією іншої людини в процесі взаємодії (з іншими можливими точками зору).

Другим рівнем децентричності є *псевдодецентричність*, яка характеризується тим, що при наявності достатнього вміння виокремити свою власну позицію людина не може виділити позицію партнера, відмінну від своєї власної, тобто вона проєктує на співрозмовника свою схему аналізу подій і очікує від нього ідентичного її відтворення.

Третій рівень розвитку децентричності – *власне децентричність* – виявляється у здатності людини виявити свою власну позицію, позицію партнера по взаємодії, а також скоординувати їх для подальшого співробітництва. Проте децентрація на цьому рівні відбувається для людини на несвідомому рівні, тобто людина інтуїтивно, несвідомо актуалізує механізм децентрації. При чому актуалізація децентрації характеризується ситуативністю, тобто в одних умовах особистість здатна змінити власну позицію та визначити нову перспективу, а в інших – ні [4].

Важливо зауважити на тому, що як і егоцентризм (егоцентричність) особистості, що має свої позитивні і негативні функції у контексті її психічного розвитку, так і децентрація (децентричність), з одного боку, забезпечує взаєморозуміння, однопредметність спілкування, а з іншого, – постійне розхитування особистістю власної мисленнєвої, емоційної, поведінкової, ціннісної та рольової позиції призводить до втрати її власної позиції, перетворення у позицію реального чи уявного партнера по взаємодії.

На четвертому, якісно іншому рівні розвитку, децентричність є усвідомленою – особистість свідомо, цілеспрямовано актуалізує механізми децентрації, розуміє сутність феномену егоцентризму-децентрації та реалізує ці знання у процесі власної діяльності, спілкування, соціальної взаємодії. Цей рівень характеризується стійкістю прояву, тобто незалежно від наявності певних умов (когнітивних, емоційних, соціальних, вікових та інших особливостей партнерів по взаємодії), особистість здатна актуалізувати механізми децентрації. На цьому рівні розвитку здійснюється трансформація децентричності як особистісної властивості у децентричність як професійну якість спеціаліста: свідому й стійку [4].

Серед сфер/профілів професійної діяльності фахівців, для яких децентричність як професійна якість є провідною для їхньої успішності професійної діяльності, що зумов-

люється її предметом, завданнями, умовами, засобами праці, є соціально-гуманітарна сфера, адже саме міжособистісна взаємодія, спілкування й є її безпосереднім змістом. До професій соціально-гуманітарної сфери, відповідно до Національного класифікатора професій ДК 003:2010 «Класифікатор професій», гармонізованого з міжнародною класифікацією ISCO-08, доцільно віднести професійні групи «професіонали» (до неї належать такі професії як психологи, соціологи, журналісти, юристи, викладачі, вчителі та ін.) та «фахівці» (до неї належать такі професії як соціальні працівники, педагоги-організатори, інструктори, вихователі, бібліотекари та ін.) [8].

Децентричність як професійна якість фахівців соціально-гуманітарної сфери діяльності досліджувалась у працях зарубіжних і вітчизняних учених, узагальнення результатів яких, а також результати власних наукових пошуків [4] дають підстави стверджувати, що вона є здатністю фахівця усвідомлено та понадситуативно виокремлювати і співвідносити вихідну точку зору з іншими можливими, трансформувати її; вона органічно пов'язана із системністю, критичністю та рефлексивністю мислення, зумовлює їх та детермінована ними [4]; механізмом її розвитку, переходу від рівня егоцентричності є рольова гра, міжособистісна взаємодія, в яких здійснюється систематичне розхитування уявлень людини про абсолютність свого становища у світі речей і людей, що створює умови для координації різних позицій.

З метою вивчення особливостей прояву рольової децентрації як інструменту позиційного аналізу контексту соціальної взаємодії нами здійсненого емпіричне дослідження серед вибірки магістрантів спеціальностей «Психологія» і «Соціальна робота та консультування» Запорізького національного університету загальною кількістю 175 осіб протягом 2023–2025 років. Вибір саме цієї категорії зумовлений декількома чинниками. По-перше, – професійна діяльність зазначених фахівців передбачає здатність аналізувати соціальну взаємодію з позиції зовнішнього спостерігача, що забезпечується вміннями використовувати децентрацію як механізм виходу за межі власної перспективи, розмежування власних установок і переживань клієнта, а, відтак, – утримувати професійну дистанцію, необхідну для об'єктивної інтерпретації поведінки і розуміння мотивів учасників. По-друге, – саме рольова децентрація надає змогу фахівцю реконструювати логіку поведінки клієнта з урахуванням його соціальних та професійних ролей, контексту

соціальної взаємодії. По-третє, – децентрація є одним із важливих механізмів соціальної перцепції (емпатії, каузальної атрибуції, ідентифікації, рефлексії), якими, за результатами професійної підготовки, фахівець має володіти на професійному рівні.

Базуючись на результатах наших попередніх досліджень [3; 5], як діагностичний інструментарій було використано авторський метод вивчення особливостей рольової децентрації в процесі позиційного аналізу контексту соціальної взаємодії, що є модифікацією апробованих методик, а саме:

– методика когнітивного прийняття перспективи (Cognitive Perspective-Taking Task, J.H. Flavell), що надає змогу простежити рівень концептуальної децентрації як уміння відійти від власної когнітивної позиції; перевірити чи усвідомлює суб'єкт те, що інші люди мають інші знання, а, відтак, – іншу інтерпретацію ситуації [19];

– методика рольового прийняття перспективи (Role-Taking Task-RTT, M. Feffer), що надає змогу простежити рівень рольової децентрації: здатність відокремлювати власні знання і погляди від знань і поглядів персонажа, прийняти роль іншої людини, перейти на іншу рольову позицію відтворюючи логіку її поведінки та внутрішньої перспективи [18].

Слід зауважити на тому, що первинно методики вивчення когнітивного і рольового прийняття перспективи в основному застосовувались у дослідженнях дитячого розвитку, але їх використання не обмежується віковою категорією. Концептуальна основа цих методів спрямована на виявлення базових соціально-перцептивних механізмів виходу суб'єкта за межі власної позиції та врахування перспектив іншого, надаючи змогу продіагностувати індивідуальні відмінності у рівні децентрації/егоцентризму, гнучкості і перспективності мислення, якості соціальної взаємодії.

Не дивлячись на те, що у підходах J.H. Flavell [19] та M. Feffer [18] не має чітких вимог до сюжетів, простежується низка загальних принципів добору стимульного матеріалу, зокрема, мова йде про такі як:

– різна перцептивна позиція учасників (персонажі бачать ситуацію з різних «просторових» точок зору);

– різний доступ до інформації (персонажі мають різний обсяг інформації);

– нейтральність сюжету до моралі (немає однозначної правильної інтерпретації);

– наявність міжрольової взаємодії (дві і більше ролі), при чому наявні рольова асиметрія (персонажі різні за статусом, знаннями) та можливість рольового перевтілення (кожен

персонаж має свою логіку дій, мотиви і перспективу подій);

– проєктивність сюжету (наявність простору для доповнення, домислення, інтерпретації);

– повторюваність сюжету при зміні ролі.

Процедура дослідження передбачала здійснення респондентом аналізу (написання твору/есе) контексту соціальної взаємодії за результатами перегляду художнього фільму (стимульного матеріалу, який забезпечує багатопозиційність, емоційну залученість, можливість аналізу складних соціальних ситуацій) у трьох варіантах:

– варіант 1: без вихідних умов («Опишіть ситуацію, як ви її бачите, поясніть дії персонажів»);

– варіант 2: аналіз мав відбуватись з *позиції* конкретного персонажу фільму («Опишіть ситуацію з позиції персонажу А, поясніть дії інших персонажів»);

– варіант 3: аналіз мав відбуватись *від імені* будь-якого персонажу фільму («Опишіть ситуацію від імені персонажу, який Вам є найбільш цікавим...») за «рефлексивною схемою», яка передбачала відповіді на такі питання: 1) що відбулось? (Опис ситуації, як вона виглядає з прийнятої позиції, пояснення чому саме вона заслуговує на увагу); 2) хто є ініціатором/винуватцем ситуації, що виникла? (Характеристика факторів що її зумовили: особистісних, соціальних та ін.); 3) що робити? (Які можуть бути перспективи розвитку ситуації).

У процесі дослідження особлива увага зосереджувалась на виборі позиції, глибині рольового прийняття, емоційності й характеру інтерпретації, прояву децентрації. Отримані результати дали підстави визначити такі особливості рольової децентрації як інструменту позиційного аналізу контексту соціальної взаємодії.

У варіанті 1 зафіксовано фактично відсутнє врахування наявності можливих альтернативних точок зору (96% респондентів): в основному відбувався переказ сюжету фільму, інтерпретація подій здійснювалась через призм власного досвіду, установок і очікувань; домінування суб'єктивних оцінок і мотивів. Тільки 4% респондентів використовували понятійні конструкти «з моєї точки зору», «як мені здається», «можливо...», тим самим акцентуючи увагу на тому, що існують й інші позиції для аналізу. Відтак, можна констатувати про нульовий рівень (егоцентричності) та рівень псевдодцентричності – такі, що не забезпечують повноцінного усвідомлення ними змісту соціальної ситуації.

Аналіз за умови заданої позиції (варіант 2) засвідчив про ситуативне свідоме намагання децентруватись у більшості учасників (75% респондентів) при дотримуванні основного сюжету фільму та домінуванні суб'єктивних оцінних алгоритмів («я вважаю, що він/вона»). Це зумовлено формальним прийняттям визначеної ролі, виділенням (позиціонуванням) її на загальному фоні, шляхом опори, з одного боку, на зовнішні характеристики (опис персонажу, його соціального статусу, поведінки і наслідків), з іншого, – спроби на когнітивному рівні реконструювати мотиви, цілі, цінності та переживання персонажу.

У варіанті 3 аналізу від імені персонажу за умови самостійного вибору соціальної позиції зафіксовано свідоме намагання децентруватись у 100% респондентів, у той же час, тільки у 35% з них простежується достатній рівень прояву рольової децентрації (на рівні власне децентричності), що підтверджується баченням ситуації і оцінкою інших персонажів, які вписуються в сюжетну лінію, але чітко не проілюстровані/показані в фільмі. Деякі учасники (3% респондентів) здійснили аналіз соціальної ситуації з позиції неживих предметів (шкарпеток, дошки з письмового набору), тим самим доповнюючи та/або змінюючи сюжет фільму завдяки іншим можливим акцентам і смислам.

Це, на наш погляд, зумовлено такими чинниками як: усвідомлення респондентами особистісного прийняття ролі; ідентифікація себе

з персонажем; глибше занурення в мотиваційний і емоційний контекст персонажу; достатній рівень володіння механізмами соціальної перцепції. Значним чинником стала і запропонована рефлексивна схема аналізу, що активізувала оцінку респондентами ситуації з когнітивної позиції, свідомий перегляд і оцінку інших позицій, усвідомлення меж власної відповідальності та відповідальності іншого.

Висновки. Результати здійсненого дослідження засвідчили про таке: 1) переважна більшість майбутніх фахівців спеціальностей «Психологія» і «Соціальна робота та консультування», які взяли участь у дослідженні, мають недостатній рівень розвитку рольової децентрації, незважаючи на вимогу їхньої професійної діяльності щодо наявності у них здатності аналізувати соціальну взаємодію з різних рольових позицій, володіти механізмами децентрації на рівні професійної якості; 2) свідомо актуалізація майбутніми фахівцями рефлексивних механізмів у процесі аналізу соціальної взаємодії, навіть якщо рефлексивна діяльність стимулювалась ззовні завдяки поставленому завданню йти по рефлексивній схемі, забезпечила активізацію їхньої рольової децентрації.

Перспективи подальших досліджень полягають в емпіричному вивченні взаємозв'язку механізмів соціальної перцепції, чинників рольової децентрації суб'єктів соціальної взаємодії, а також розробки стандартизованих методик її вивчення.

Література:

1. Бабатіна С. І., Юзюк В. В. Емпіричний аналіз взаємозв'язку часових децентрацій із захисними механізмами особистості майбутніх менеджерів підприємницької діяльності. *Габітус*. 2020. Вип. 12. Том 2. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-2.9>
2. Васюк К. *Форми прояву егоцентризму в період переживання особистістю вікових криз. Методологія досліджень та сучасні соціальні, економічні і психологічні проблеми розвитку суспільства: збірник наукових праць*. Донецьк: Донецький інститут ринку та соціальної політики, 2014. С. 12–22.
3. Гура Т. Є. Психологічні умови подолання егоцентризму вчителя: автореферат дис. на здобуття наук. ст. к. психол.н. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. 20 с. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/e3e59415-98ca-4a0d-86fa-97116a1c3c0f>
4. Гура Т. Є. *Розвиток професійного мислення майбутніх психологів: теоретико-методологічний аспект: монографія*. Запоріжжя: КПУ, 2012. 304 с.
5. Гура Т. Є., Гура О. І. Суб'єктні характеристики професійного мислення психолога. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Вип. 53. Х.: ХНПУ, 2016. 283. С. 38–47. URL: <https://files01.core.ac.uk/download/pdf/30472558.pdf>
6. Коваленко-Кобилянська І. Г. Розвиток децентрації в період геронтогенезу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал*. 2017. Вип. 5. С. 54–63. DOI: 10.25264/2415-7384-2017-5-54-62
7. Кузікова С.Б., Щербак Т.І. Психологічні особливості становлення децентрації в юнацькому віці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2019. № 3. С. 65–73.
8. Національний класифікатор України «Класифікатор професій». URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=90ffb288-8826-4914-8709-8815379a3fe1&title=KlasifikatorProfesii>
9. Пасічник І. Д., Ткачук О. В. Рефлексія та децентрація як чинники ілюзії знання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал*. 2020. № 11. С. 101–106. DOI: 10.25264/2415-7384-2020-11-101-106

10. Скороходько К. В. Психологічні особливості децентрації особистості. *Вісник психології і педагогіки*. 2012. Вип. 9. URL: <https://www.psyh.kiev.ua>
11. Смульсон М. Л. Інтелектуальні метакогніції та конструювання особистісного досвіду в похилому віці. *Актуальні проблеми психології: Том: Психологічна герменевтика*, 2021. 13 (2). С. 39–51.
12. Соснюк О. П. Рольова децентрація як фактор трансформації професійних стереотипів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2002. С. 241–242.
13. Чекстере О. Ю. Психологічні особливості розвитку децентрації в сучасних умовах. *Психологічний часопис*. 2015. № 1. С. 102–108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psch_2015_1_17
14. Шпортун О. М., Сухина Н. О. Проблема дослідження децентрації у сучасних зарубіжних та вітчизняних дослідженнях. *The VI International Science Conference «Innovative technologies in science and practice» (26-29 жовтня 2021 р., Хайфа, Ізраїль)*. 2021. 483 р. Р. 400-413. DOI: 10.46299/ISG.2021. II.VI
15. Bernstein A., Hadash Y., Lichtash Y., Tanay G., Shepherd K., Fresco D.M. Decentering and Related Constructs: A Critical Review and Metacognitive Processes Model. *Perspect Psychol Sci*. 2015 Sep. 10(5), 599–617. DOI: 10.1177/1745691615594577
16. Dimaggio G., Carcione A., Nicolò G. and others. Impaired Decentration in Personality Disorder: A Series of Single Cases Analysed with the Metacognition Assessment Scale. *Clinical Psychology & Psychotherapy*. 2009. 16(5), 450–462. DOI:10.1002/cpp.619
17. Donaldson M. *Children's Minds*. London: Methuen, 1978. 214 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Children_s_Minds.html?id=UVVPwmFSxZQC&redir_esc=y
18. Feffer M. Role-taking behavior in the mentally retarded. Yeshiva Univ., New York, N.Y. 1970. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED039681.pdf>
19. Flavell J. H. *Cognitive development*. Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall, 1977. 308 p. URL: https://archive.org/details/cognitivedevelop00flav?utm_source=chatgpt.com
20. Hawksdale H., Meng B., Feigenbaum J., Fonagy P., Nolte T. Measurement of mentalizing: A systematic review and development of a construct validity framework. *Clinical Psychology Review*. 2025. Volume 122. URL: doi.org/10.1016/j.cpr.2025.102657
21. Kurdek L. A. Taking and empathy in children. ERIC Document ED113038. 1975. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED113038.pdf>
22. Lin Guo. The Correlation Between Mindfulness, Decentering, and Psychological Problems: A Structural Equation Modeling Meta-Analysis *Mindfulness*. 2024. 15, 1873–1895. URL: <https://doi.org/10.1007/s12671-024-02395-6>
23. Piaget J. *The Development of Thought: Equilibration of Cognitive Structures*. New York: Viking Press, 1977. 294 p. URL: https://archive.org/details/developmentoftho00piag/page/n231/mode/2up?utm_source=chatgpt.com
24. Polkowska A. Ability to interpersonal decentration. *Educational Psychology*, 2000. 2-3, 108–118.

Дата першого надходження статті до видання: 27.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.12.2025